

İNSAN HAKLARI HUKUKU

I-KAVRAMLAR

A-İnsan Hakları

- İnsanın sırf insan olmasından kaynaklanan yetkileri, hakları, daha doğrusu özgürlüğü ifade eder.
- İnsan hakları geniş bir kavramdır, pozitif hukuku da kapsar ama onu aşar.
- Bu bağlamda insan hakları en üstün ahlaki değerlerdir.
- Ahlaki ve felsefi bir kavram olarak insan hakları evrenseldir; tüm insanlar, zaman ve mekana bağlı olmaksızın insan haklarına sahiptir. Doğustandır; varoluşun ayrılmaz parçasıdır. Mutlaktır; herhangi bir şarta bağlanamaz ve vazgeçilmezdir; bunlardan feragat edilemez.

B-Kamu Özgürlükleri

- Ahlaki ve felsefi bir kavram olarak insan hakları cazip birkavramdır. Fakat soyuttur ve hukuki bir anlam ifade etmesi, gerçekten işler kılınması pozitif düzenlemelere bağlıdır.
- Bu noktada karşımıza kamu özgürlükleri kavramı çıkmaktadır. Kamu özgürlükleri, insan haklarının pozitif hukuk aracılığı ile uygulamaya taşınmış kısmıdır. Bazen bunun yerine;
- **Anayasal haklar**
Temel hak ve özgürlükler
Hak ve özgürlükler
Temel hak ve ödevler kavramları da kullanılmaktadır.

II-İnsan Haklarının (ve Kamu Özgürlüklerinin) Amacı: İnsan Onuru

- İnsan neden hak sahibidir sorusunun cevabı, insan onurudur
- İnsan onuru, insana değer katan, onu değerli kılan özelliktir.
- İnsana değer katan şey, akli ve ahlaki yetilere sahip olmasıdır. Bu yetiler dolayısıyla insan saygı duyulması gereken varlıktır.
- Ona öyle davranacaksınız ki, bu saygınlığına zarar vermeyeceksiniz. Zarar verdiğimiz zaman onurunu zedelemiş, haklarını ihlal etmiş oluyoruz.

III-İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

A- Genel Olarak

- İnsan haklarının gelişimi aşamalı bir seyir takip etmiştir.
- Mücadele siyasal iktidara karşı olmuş ve sonuç siyasal iktidarın sınırlandırılması şeklinde tezahür etmiştir. Bu bağlamda insan haklarının tarihi siyasal iktidarın sınırlanması çabalarının tarihi olarak görülür.

B-Antik Yunan

- Genel olarak «herşey Site için» anlayışı var. Ancak sofistlerin bir kısmı «bireyci» yaklaşımlarıyla, Epikürcü okul «birey» anlayışıyla ve Stoa okulu «doğal haklar» doktriniyle modern insan hakları teorisi açısından önemli sayılmaktadır.

Tarihsel Gelişim

C. Roma İmparatorluğu Dönemi

- Antik Yunan'ın aksine Roma'da bireyci anlayışın hakim olduğu kabul edilir.
- Ancak kölelik kurumu var ve aile reisinin mutlak hakimiyeti mevcut

D. Ortaçağ

- Batı dünyasında Hristiyanlık çerçevesinde «Tanrı'nın yarattığı bir varlık olarak insan» anlayışı doğuyor. Ancak feodal sistem ve kurumsallaşmış bir örgüt olarak ortaya çıkan kilise var.
- İslam dünyasında ise «Allah'ın halifesi olarak insan» anlayışı mevcut.

Tarihsel Gelişim

E. İngiliz Hak ve Özgürlük Belgeleri

1. Magna Carta (1215): Feodal aristokrasi kralın yetkilerini kısıtlıyor (vergi koyma yetkisinin sınırlanması, kişi güvenliği, güvenli ticaret, cezada orantılılık, direnme hakkı)
2. Petition of Rights (1628): Vergi koymada parlamento onayı ve kişi güvenliği (özgürlük kısıtlamasında yargıkararı)
3. Habeas Corpus Act (1679): Gözaltı-tutuklama-kefalet- suç ve cezada orantılılık
4. Bill of Rights (1689): Parlemtentonun kesin üstünlüğü: Kral sadece yasaların uygulayıcısı haline geliyor.

Tarihsel Gelişim

F. Amerikan ve Fransız İnsan Hakları Bildirileri ve Liberal İnsan Hakları Anlayışının Kurumsallaşması

- Herhangi bir ideolojik yaklaşıma dayanmayan İngiliz belgelerinin aksine Amerikan ve Fransız bildirileri doğal haklar doktrinini benimseyen liberal dünya görüşüne dayanır ve bu çerçevede *bireyci, negatif, soyut* bir özgürlük anlayışını yansıtırlar.
- 1776 Virginia Haklar Bildirgesi ve 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin temel özelliği budur.
- Bu anlayış insan haklarını birinci kuşak haklardan (kişisel ve siyasal haklar) ibaret görür ve sosyal hakları dışarda bırakır.

G..1848 Fransız Anayasası ve Liberal İnsan Hakları Anlayışının Dönüşümü

Tarihsel Gelişim

- Birinci kuşak haklar sanayileşmenin ortaya çıkardığı ekonomik koşullar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal yapıda yetersiz kalır.
- İşçi sınıfının gelişmesini oy hakkının genelleşmesi izler ve demokratik baskı ikinci kuşak hakları (sosyal haklar) zorunlu kılar.
- Devlet özgürlük ilişkisi değişir; özgürlük için devletin pasif kalmasını yeterli gören anlayış, sosyal hakların gelişmesi ile birlikte yerini devletin maddi kaynaklarını harekete geçirmesi anlayışına bırakır.
- Bu, liberal devletin sosyal devletle tamamlanmasına işaret eder.
- 20. Yüzyıl anayasaları, esas itibarıyla bu anlayışı yansıtır

III. İnsan Haklarının Uluslararasılaşması

A. Uluslararasılaşmanın nedenleri

- Dünya savaşları,
- totaliter sistemler ve
- iç hukuktaki korumanın yetersiz olduğunun düşünülmesi

B. Uluslararasılaşmanın sonuçları:

- İnsan haklarının küreselleşmesi ve
- devlet egemenliğindeki dönüşüm ya da zayıflama.

C. Küreselleşme ve egemenlik kavramının dönüşümünün göstergesi olarak uluslararası insan hakları belgelerinin iç hukuktaki yeri

- Bildiriler (tavsiye)
- Sözleşmeler (onaylanmışsa iç hukukun parçası)

İnsan Haklarının Uluslararasılaşması

D. BM Bildiri ve Sözleşmeleri

- İnsan hakları evrensel bildirisi (1948)
- Medeni ve siyasi haklar sözleşmesi (1966)
- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar sözleşmesi (1966)
- Köleliğe karşı sözleşmeler (1924 ve 1953)
- Soykırım, savaş ve insanlığa karşı suçlara ilişkin sözleşmeler (1948 ve 1998-Uluslararası Ceza Mahkemesi)
- İşkence ve kötü muamelenin önlenmesi (1984) ve seçmeli protokol (2002)
- Çocuk hakları sözleşmesi (1989), Çocuk satışı....(2000), Silahlı çatışmalarda yer alan çocuklar (2000)
- Kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi (1981)
- Mülteciler (1951)
- Engelliler (2007)
- Not: Ayrıca İLO ve UNESCO'nun sözleşmeleri var. Ayrıca BM şartının ilgili hükümleri de bu çerçevede zikreileilir.

İnsan Haklarının Uluslararasılaşması

• E. Bölgesel Sözleşmeler

- 1. Avrupa
 - AİHS
 - Avrupa sosyal şartı
 - Avrupa işkencenin önlenmesi sözleşmesi
 - Avrupa çocuk hakları sözleşmesi
 - Dil ve azınlık haklarına ilişkin sözleşmeler
- 2. Amerika: Amerika İnsan hakları sözleşmesi
- 3. Afrika: Afrika İnsan ve halkları hakları şartı

IV. Hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve sınırlanması

A. Düzenleme

- İnsan hakları hukuk hayatına düzenleme ile girer.
- Anayasalar hak ve özgürlükleri belirler, çerçeveyi çizer
- Yasa koyucu kullanımı somutlaştırır, insan haklarını işler kılar
- Hak ve özgürlüklerin işler kılınmasında, üç yöntem kullanılır:
 - Serbestlik (Basın, ifade, ibadet...),
 - İzin (TV yayın lisansı...) ve
 - bildirim (toplantı ve gösteri yürüyüşü)

Hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve sınırlanması

B. Sınırlama

1. Sınırlamanın gerekliliği

İnsanın sorumlu bir varlık olması, kamu düzeninin özgürlükler açısından bile zorunlu olması, toplu yaşamın hakların çatışmasına neden olması... gibi nedenler sınırlamayı zorunlu kılar

2. Sınırın sınırına ilişkin genel prensip

«*Kural özgürlük sınırlama istisnadır*» ilkesine uymak ve özgürlük/güvenlik dengesini iyi kurmak gerekir. Özgürlüğü düzene, bireyi devlete yeğlememek esastır.

Hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve sınırlanması

C. Sınırlamanın Koşulları

1. Yasallık
2. Nedene bağıllık
3. Ölçülülük
4. Hakkın özüne dokunmama
5. Demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk

Hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve sınırlanması

D. Olağanüstü hallerde durum

- Halkın yaşamının tehdit altında olduğu durumlarda hak ve özgürlüklerin daha fazla sınırlanması hatta durdurulması söz konusu olabilir (savaş, silahlı ayaklanma, iç kargaşa, ciddi doğal afet ve ağır ekonomik bunalım)
- Bu gibi durumlarda olağanüstü yönetim usullerinden birisi ilan edilebilir. Bu yönetim de hukuki bir rejimdir. Ancak istisnai ve geçicidir. Orantılı olmak ve uluslararası yükümlülüklerle uymak gerekir.
- Olağanüstü rejimlerde idarenin yetkileri artar, askıda bulunan olağanüstü kanunlar yürürlüğe girer ve idare ilave düzenlemeler yapma yetksine sahip olur. Olağanüstü hal KHK'sı gibi...
- Olağanüstü hal rejimlerinde hak ve özgürlükler olağandan daha fazla sınırlandırılabilir, hatta askıya alınabilir, ancak bu hallerde de dokunulamayacak haklar vardır.
- Bu haklar uluslararası insan hakları belgelerinde ve anayasalarda sayılmıştır. 1982 Anayasasına göre bu haklar; ***yaşama hakkı, işkence yasağı, kanaat özgürlüğü, suç ve cezada kanunilik ve geriye yürümezlik, masumiyet karinesi gibi haklardır.***

V. Hak ve özgürlüklerin korunması

A.Ulusal Düzeyde Koruma(asli koruma)

1. Yargı yolu ile koruma: Adli, idari ve anayasa yargısının asli görevi insan haklarının korunmasıdır. Burada özellikle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulabilmesi olgusuna dikkat çekmek gerekir. Bireysel başvuru hakkı herkese, olağan kanun yolları tüketilmiş olmak kaydıyla, Anayasa'da güvence altına alınmış ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşmeye ek protokoller kapsamında yer alan hak ve özgürlüklerinden birinin kamu gücü tarafından ihlali durumunda tanınmıştır.
2. İdari başvuru (Kamu Denetçiliği, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu...)
3. Siyasi başvuru (TBMM İnsan Hakları Komisyonu ve TBMM Dilekçe Komisyonu)

Hak ve özgürlüklerin korunması

B. Uluslararası Düzeyde Koruma (tali koruma)

1. Uluslararası korumada usüller: Rapor usulü ve başvuru usulü (bireysel başvuru ve devlet başvurusu)
2. BM Düzeyinde Koruma: Nispeten gevşek bir korumadır. Çünkü ülkelerin siyasal ve sosyo-ekonomik durumları çok farklıdır. Ortak standartlar uygulamak çok zor.
3. Bölgesel Koruma ve AİHS Örneği:
 - En etkili koruma mekanizmasına sahiptir
 - Devamlı görev yapan bir mahkeme kurmuştur.
 - Mahkemeye bireysel ya da devlet başvurusu yapılabilir.
 - Mahkeme kararları bağlayıcıdır.